

गेरुवा गाउँपालिका

स्थानीय राजपत्र

खण्ड: ३

संख्या: २२

मिति: २०७६/११/२४

भाग-१

गेरुवा गाउँपालिकाको सूचना

नेपालको संविधानको धारा २२६ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ को उपदफा १ बमोजिम गेरुवा गाउँपालिकाको गाउँ सभाबाट मिति २०७६/११/२४ गते जारी गरेको देहाय बमोजिमको ऐन सर्वसाधारणको जानकारीको लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ को उपदफा(३) बमोजिम प्रकाशन गरिएको छ।

संवत् २०७६ सालको ऐन नं. ६
गेरुवा गाउँपालिकाको स्वास्थ्य ऐन २०७६

गेरुवा गाउँपालिकाको स्वास्थ्य स्वास्थ्य ऐन, २०७६

प्रस्तावना: नेपालको संविधानको धारा ५७ को उपधारा (४) को अनुसूची-८ मा उल्लेखित अधिकारको प्रयोजनको लागि तथा गाउँपालिकाले सम्पादन गर्नुपर्ने संविधानको विस्तृतिकरणमा उल्लेख भएका कार्यसम्पादन गर्नका लागि स्पष्ट कानुनी व्यवस्था गर्न बाञ्छनीय भएकाले, नेपालको संविधानको धारा २२६ अनुसार गेरुवा गाउँपालिकाको गाउँसभाबाट “गेरुवा गाउँपालिकाको स्वास्थ्य ऐन, २०७६” बनाई जारी गरिएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ** : (क) यस ऐनको नाम “गेरुवा गाउँपालिकाको स्वास्थ्य ऐन, २०७६” रहेको छ ।

(ख) यो ऐन तुरुन्त लागु हुनेछ ।

२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-

(क) “ऐन” भन्नाले “गेरुवा गाउँपालिका स्वास्थ्य ऐन, २०७६” लाई सम्झनु पर्दछ ।

(ख) “संघीय ऐन” भन्नाले स्वास्थ्य सम्बन्धि संघीय संसदले बनाएको ऐनलाई बुझनु पर्दछ ।

(ग) “गाउँपालिका” भन्नाले गेरुवा गाउँपालिका लाई सम्झनुपर्दछ ।

(घ) “कार्यपालिका” भन्नाले गेरुवा गाउँपालिकाको कार्यपालिकालाई सम्झनु पर्दछ ।

(ङ) “सरकारी” भन्नाले सरकारी स्वामित्वमा सञ्चालन भएका स्वास्थ्य संस्थालाई सम्झनु पर्दछ ।

(च) “सामुदायिक वा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले सामुदायिक स्वामित्वमा, ट्रष्ट, लोककल्याणकारी संस्थाहरु तथा गैर नाफामुलक गैरसरकारी लगानी तथा स्वामित्वमा सञ्चालन भएका स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थालाई सम्झनु पर्दछ ।

(छ) “निजी स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले निजी क्षेत्रबाट नाफाको समेत उद्देश्य राखी संचालित स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्था सम्झनु पर्दछ ।

(ज) “स्वास्थ्य समिति” भन्नाले दफा ७ अनुसार गठित स्वास्थ्य समितिलाई सम्झनु पर्दछ ।

(झ) “अनुगमन समिति” भन्नाले दफा ८ अनुसार गठित स्वास्थ्य अनुगमन समितिलाई सम्झनु पर्दछ ।

(ञ) “व्यवस्थापन समिति” भन्नाले दफा ९ अन्तर्गत बनेका स्वास्थ्य संस्थाहरुको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिलाई सम्झनु पर्दछ ।

(ट) “स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले सरकारी तथा निजी स्तरबाट सञ्चालित अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, आधारभुत स्वास्थ्य केन्द्र, आयुर्वेद औषधालय, निजी पोलिक्लिनिक, क्लिनिक, डाइग्नोस्टिक सेन्टर तथा स्वास्थ्य सम्बन्धि काम गर्ने सम्पूर्ण संस्थाहरुलाई सम्झनु पर्दछ ।

(ठ) “स्वास्थ्य सेवा” भन्नाले आधुनिक चिकित्सा (एलोप्याथी, आयुर्वेद, होमीयोप्याथी, यूनानी, प्राकृतिक चिकित्सा, योग, अकुपन्चर सेवा, सोवारिगपा (आम्ची) चिकित्सा पद्धतिमा आधारित भई प्रदान गरिने प्रतिकारात्मक, प्रबर्द्धनात्मक, निदानात्मक, उपचारात्मक, पुर्नस्थापनात्मक र प्रशामक (पालिएटिभ) सेवा सम्झनु पर्दछ ।

- (ड) “आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा” भन्नाले आकस्मिक घटना वा आपतकालिन अवस्था परी जीवन जोखिमयुक्त अवस्थामा रहेका व्यक्तिहरुको जीवनलाई जोखिममुक्त गर्न जीवन वा अङ्ग गुम्न वाट बचाउन आवश्यकतानुसार दिनु पर्ने प्रारम्भिक तथा तत्काल सेवा सम्भन्नु पर्दछ ।
- (ढ) “आधारभूत स्वास्थ्य सेवा” भन्नाले दफा ३ को उपदफा १ बमोजिम आम नागरिको स्वास्थ्य आवश्यकता पूर्तिका लागि राज्य वाट सुलभरूपमा निशुल्क उपलब्ध हुने प्रतिकारात्मक, प्रबर्द्धनात्मक, निदानात्मक, उपचारात्मक, पुर्नस्थापनात्मक सेवा सम्भन्नु पर्दछ ।
- (ण) “सिकलसेल एनिमिया तथा थालेसेमिया व्यवस्थापन ईकाइ” भन्नाले गेरुवा गाँउपालिकावाट स्थापितहुने स्क्रनिङ निदान, उपचार सम्बन्धि कार्य गर्ने ईकाइ लाईसम्भन्नु पर्दछ ।
- (त) “प्रजनन स्वास्थ्य” भन्नाले मानिसका प्रजनन प्रणाली, प्रजनन अंगहरुको स्वास्थ्य, प्रजनन र यौन सम्बन्धि विषयहरु जनाउछ ।
- (थ) “सेवा प्रदायक” भन्नाले प्रचलित कानुन बमोजिम स्वास्थ्य कर्मीहरुको सम्बन्धित पेशागत परिषदमा दर्ता भई स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने चिकित्सक, स्वास्थ्यकर्मी र सामुदायिक स्वास्थ्य कार्यकर्ता सम्भन्नु पर्दछ ।

परिच्छेद -२

स्वास्थ्य सेवा प्रवाह, सेवाको पहुँच, सेवा प्रदायक र सेवा व्यवस्थापन सम्बन्धित व्यवस्था

- ३. आधारभूत स्वास्थ्य सेवा:**(१) गाँउपालिका भित्रका प्रत्येक नागरिकहरुलाई तोकिए बमोजिम आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरु सहज र सर्वसुलभ रूपमा निःशुल्क प्रदान हुनेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम नेपाल सरकारले तोकेका आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरुमा गाँउपालिकाले आन्तरिक स्रोत परिचालन गरी थप गर्न सक्नेछ ।
- (३) गाँउपालिका भित्र आधारभूत सेवा प्रवाह गर्न गराउन तोकिए अनुसारका संगठनात्मक संरचना रहने छन् ।
- (४) कुनै पनि नागरिकलाई धर्म, वर्ण, लिङ्ग,भौगोलिक अवस्था आदी कारणले उपदफा (१) मा उल्लेखितस्वास्थ्य सेवा वाट बञ्चित गरिने छैन ।
- (५) आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरु : गाँउपालिका भित्र आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरु ३ प्रकारका हुनेछन् ।
- (क) सरकारी वा सामुदायिक : सरकारी वा सामुदायिक स्वामित्वमा संचालनमा भएका अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र, आयुर्वेद औषधालय तथा प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्र, क्लिनिक, योग, प्राणायामहरु सरकारी वा सामुदायिक स्वास्थ्य सेवा प्रदायक निकाय हुनेछन् ।
- (ख) निजी : निजी क्षेत्रद्वारा संचालित अस्पताल, नर्सिङहोम, पोलिक्लिनिक वा क्लिनिक, प्रयोगशाला, फार्मेसीहरु निजी स्वास्थ्य सेवा प्रदायक निकाय हुनेछन् ।
- (ग) ट्रष्ट वा लोककल्याणकारी संस्थाहरुको अधिनस्थ : ट्रष्ट वा लोककल्याणकारी संस्थाहरुको मार्फत संचालन हुने अस्पताल, स्वास्थ्य केन्द्र, घुम्ती क्लिनिक यस अन्तर्गत पर्दछ ।

४. विशेषज्ञ तथा आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा: (१) भौगोलिक अवस्था, रोगको प्रकोप र सेवाको प्रकृतिका आधारमा गाउँपालिकाले विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवा, घुम्तीस्वास्थ्यसेवाको व्यवस्थापन गर्नेछ ।

(२) कुनै पनि गैरसरकारी तथा सामाजिक संघ संस्थाले विशेषज्ञ स्वास्थ्य शिविर र सेवा संचालन गर्दा गाउँपालिकासँग स्विकृती लिई संचालन गर्नु पर्नेछ ।

(३) गाउँपालिका भित्र तोकिए बमोजिमका आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा तथा आपत्कालिन उद्धार र स्वास्थ्य सेवा सर्वसुलभ रूपमा प्रदान गराउनको लागि संघीय सरकार र प्रदेश सरकार संग समन्वय गर्नुपर्नेछ ।

५. प्रेषण सेवा : (१) गाउँपालिका अन्तर्गत स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो स्वास्थ्य संस्थाको संरचना, उपकरण, विशेषज्ञ सेवा नभएको वा अन्य कुनै उपयुक्त कारणले उपचार गर्न नसकिने अवस्था भएमा आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध हुने उपचार तत्काल गराई थप उपचारको लागि सेवा उपलब्ध हुन स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गरी समन्वय गर्नुपर्नेछ ।

(२) स्वास्थ्य संस्थाले उपदफा (१) बमोजिम प्रेषण गर्दा तोकिए बमोजिम विधि र प्रक्रिया पुरा गर्नुपर्दछ ।

(३) प्रेषण सम्बन्धि अन्य सेवा र सुविधा संघ तथा प्रदेश सरकार वाट व्यवस्था गरे अनुसार हुनेछ ।

६. गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा: गाउँपालिकाले प्रत्येक गाउँवासीलाई स्वास्थ्य संस्था वाट गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ । गुणस्तरीयताको मापदण्ड तोकिय बमोजिम हुनेछ ।

७ . गाउँपालिका स्वास्थ्य समितिसम्बन्धि व्यवस्था: (१) गाउँपालिका भित्र समग्र स्वास्थ्य क्षेत्रको समन्वय, व्यवस्थापन, सुधार, नीति निर्माण स्वास्थ्य क्षेत्रको विकास गर्न देहाय बमोजिम गाउँ स्वास्थ्य समितिको गठन गरिनेछ

(क) गाउँपालिका अध्यक्ष	– अध्यक्ष
(ख) गाउँपालिका उपाध्यक्ष	– उपाध्यक्ष
(ग) सामाजिक विकास समितिको संयोजक	– सदस्य
(घ) प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	– सदस्य
(ङ) महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका सञ्जाल मध्येवाट कार्यपालिकाले तोकेको १ जना	– सदस्य
(च) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष मध्ये कार्यपालिकाले तोकेको १ जना	– सदस्य
(छ) कार्यपालिकाको सदस्यहरु मध्ये वाट गाउँपालिका अध्यक्षले तोकेको १ जना महिला सहित २ जना	– सदस्य
(ज) स्वास्थ्य क्षेत्रमा काम गरिरहेका विज्ञहरु मध्ये वाट गाउँपालिका अध्यक्षले तोकेको १ जना	– सदस्य
(झ) स्वास्थ्य क्षेत्रमा कार्यरत गैर सरकारी तथा निजी क्षेत्रको प्रतिनिधित्व हुने गरी कार्यपालिकाले तोकेको १ जना	– सदस्य
(ञ) गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखा प्रमुख	– सदस्य सचिव

(२) गाउँपालिका स्वास्थ्य समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार

(क) गाउँपालिका भित्रको स्वास्थ्य सेवा विकास, विस्तार र गुणस्तर सुनिश्चतताको योजना तयार गर्ने ।

- (ख) गाउँपालिका क्षेत्र भित्र स्वास्थ्य संस्थाहरु तथा स्वास्थ्य सेवा ब्यवसायहरु सञ्चालनका लागि अनुमति, स्वीकृति, स्वास्थ्य संस्था स्थानान्तरण, समायोजन सम्बन्धि कार्यपालिकालाई सिफारिस गर्ने
- (ग) स्वास्थ्य संस्था र स्वास्थ्य कार्यक्रमहरुका लागि आवश्यक आर्थिक अनुदान तथा स्रोत जुटाउने र प्रभावकारी परिचालन गर्ने गराउने
- (घ) गाउँपालिका क्षेत्र भित्र सञ्चालन हुने स्वास्थ्य संस्थाहरु र स्वास्थ्य सेवा ब्यवसायहरुलाई गुणस्तरिय, मर्यादित र ब्यवस्थित बनाउने ।
- (ङ) गाउँपालिका वाट स्थापना भएका स्वास्थ्य संस्थाहरुमा दरबन्दी, सेवा, सुविधा र शर्तहरु स्वीकृत गर्ने ।
- (च) स्वास्थ्य संस्था, स्वास्थ्य सेवा ब्यवसाय र स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा ब्यवस्थापन समितिलाई निर्देशन दिने, जागरुक र सचेत गराउने ।
- (छ) मानव स्वास्थ्य सँग सम्बन्धित विषयहरुको सम्बोधन गर्ने
- (ज) स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य ब्यवसायहरुको सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गर्ने
- (झ) स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य ब्यवसाय सँग आवद्ध कर्मचारीहरुलाई कार्य सम्पादन तथा मुल्यांकनका आधारमा आवश्यक प्रोत्साहन, नसिहत र दण्ड गर्ने गराउने
- (ञ) स्वास्थ्य संस्थाहरुको स्वीकृत दरबन्दीमा रिक्त भई करारमा स्वास्थ्य प्राविधिक, कर्मचारी, स्वास्थ्य स्वयंसेवक एवं स्वास्थ्य कार्यकर्ता नियुक्ति गर्नु पर्ने भएमा गाउँपालिकाको करार कर्मचारी छनौट समिति मार्फत परिक्षा लिई रिक्त रहेको स्वीकृत दरबन्दीमा योग्यताक्रम अनुसार करार सुचि अनुसार नियुक्ति गर्ने ब्यवस्था मिलाउने ।
- (ट) स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गर्ने सेवाको गुणस्तर सुनिश्चितता गरी गुणस्तर कायम गराउन निर्देशन दिने ।
- (ठ) स्वास्थ्य संस्था वाट प्रदान हुने निशुल्क स्वास्थ्य सेवा बाहेक अन्य स्वास्थ्य सेवा स्वास्थ्य ब्यवस्थापन समितिले आवश्यक ठानि थप स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नुपर्ने भएमा र स्वास्थ्य ब्यवसायीहरुले दिने सेवाहरुको गुणस्तरको आधारमा सेवा शुल्क निर्धारण गर्ने स्वीकृती दिने ।
- (ड) स्वास्थ्य क्षेत्रमा सुशासन कायम गर्ने, गुनासा, उजुरी, सुन्ने तथा यथोचित सम्बोधन गर्ने, गराउने ।
- (ढ) स्वास्थ्य विशेषज्ञहरु र स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरुको सुचि अद्यावधिक तथा प्रकाशन गर्ने ।
- (ण) स्वास्थ्य सेवाको पहुँच भन्दा बाहिर रहेका समुदायको पहिचान गरी सबैका लागि स्वास्थ्य सेवासुनिश्चित हुने प्रवन्ध गर्ने ।
- (त) गाउँपालिकालाई स्वास्थ्य क्षेत्रमा आवश्यक राय सुझाव र सल्लाह दिने ।
- (थ) गाउँपालिकाले स्वास्थ्य कार्यक्रमहरुको लक्ष्य तथा उपलब्धि बारे समिक्षा गर्ने, सुझाव दिने तथा आवश्यक लिखित पृष्ठपोषण सहित योजना तर्जुमा गर्न सहयोग गर्ने ।
- (द) स्वास्थ्य संस्थाहरुको भौतिक सम्पत्ति, औजार-उपकरण, औषधि तथा औषधि जन्य सामग्रीको उचित उपयोग, संरक्षण र ब्यवस्थापन गर्ने गराउने ।
- (ध) गाउँपालिका स्वास्थ्य समितिको आवश्यक कार्य सञ्चालन निर्देशिका, नियम वा नियमावली तयार गरी तोकिए बमोजिमका कार्यहरु गर्ने ।
- (न) गाउँपालिका स्वास्थ्य समितिको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
- (३) समितिको बैठक र निर्णय सम्बन्धमा

- (क) समितिको बैठक चौमासीक रुपमा बस्नेछ । आवश्यकता अनुसार समितिको अध्यक्षको निर्देशनमा सदस्य सचिवले कुनै पनि बेला बैठक बोलाउन सक्नेछ ।
- (ख) समितिको बैठक बस्नु भन्दा कम्तीमा चौबीस घण्टा अगावै सदस्य सचिवले बैठकमा छलफल हुने कार्यसूची सहितको सुचना समितिको सबै सदस्यहरुलाई दिनु पर्नेछ ।
- (ग) समितिको कुल सदस्य सङ्ख्याको पचास प्रतिशत भन्दा बढी सदस्यहरु उपस्थित भएमा समितिको बैठको लागि गणपुरक सङ्ख्या पुगेको मानिनेछ ।
- (घ) समितिको बैठकमा बहुमतको राय मान्य हुनेछ र मत बराबर भएमा बैठकको अध्यक्षता गर्ने व्यक्तिले निर्णायक मत दिनेछ ।
- (ङ) समितिले आवश्यक ठानेमा जनस्वास्थ्य क्षेत्र सँग सम्बन्धित कुनै व्यक्ति वा संस्था लाई समितिको बैठकमा विशेषज्ञको रुपमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।
- (च) समितिको बैठक सम्बन्धि अन्य कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।
- (छ) सेवा सुविधा तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
- (ज) उपदफा (१) अन्तर्गत सदस्यहरुले आफ्नो पदीय आचरण पालन नगरेको अवस्थामा जुनसुकै समयमा पनि बहुमत सदस्यले कार्यपालिकालाई जानकारी दिई पद वाट हटाउन वा बर्खास्त गर्न सकिनेछ । तर त्यसरी हटाउँदा वा बर्खास्त गर्नु पहिले मनासिब माफिकको सफाइ दिने अवसर प्रदान गरिनेछ । यसरी हटाए उपर चित्त नबुझेमा न्यायीक समितिमा उजुर लाग्नेछ ।

८. गाउँपालिका स्वास्थ्य अनुगमन समिति सम्बन्धि व्यवस्था: (१) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका स्वास्थ्य अनुगमन गर्न गाउँपालिका स्वास्थ्य समितिको मातहतमा रहने गरी स्वास्थ्य अनुगमन समिति गठन गरिने छ । यस स्वास्थ्य अनुगमन समितिको गठन देहाय बमोजिम हुनेछ ।

(क) गाउँपालिका उपाध्यक्ष	- अध्यक्ष
(ख) सामाजिक विकास समितिको संयोजक	- सदस्य
(ग) गाउँ सभाका सदस्यहरु मध्येबाट अध्यक्षले तोकेको एक जना महिला सदस्य	- सदस्य
(घ) सरकारी/सामुदायिक स्वास्थ्य संस्थाका प्रतिनिधि मध्येबाट गाउँपालिका स्वास्थ्य समितिले तोकेको एक जना	- सदस्य
(ङ) गाउँपालिका भित्रका स्वास्थ्य व्यवसायी संघहरु मध्येबाट अध्यक्षले मनोनित गर्ने प्रमुख वा प्रतिनिधि एक जना	- सदस्य
(च) स्थानीय उपभोक्ता हित संरक्षण मञ्चको प्रमुख वा प्रतिनिधि एक जना	- सदस्य
(छ) गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखा प्रमुख	- सदस्य सचिव

(२) गाउँपालिका स्वास्थ्य अनुगमन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार : गाउँपालिका स्वास्थ्य अनुगमन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

९. स्थानीय स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समिति सम्बन्धि व्यवस्था:(१) गाउँपालिका तहमा गाउँपालिका आफैले तोकिएको मापदण्डमा १५ सैया सम्म क्षमताको अस्पताल स्थापना गरी सञ्चालन

गर्न सक्नेछ । यस्तो अस्पताल सञ्चालन गर्न गाउँपालिकाले अस्पताल सञ्चालन नियमावली तर्जुमा गरी सञ्चालन गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम स्थापित अस्पताल सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि देहाय बमोजिम रहने गरी अस्पताल सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति रहनेछ ।

(क) गाउँपालिका अध्यक्ष	- संरक्षक
(ख) गाउँपालिका भित्र बसोवास गर्ने तोकिएको योग्यता पुगेको व्यक्ती मध्ये कार्यपालिकाबाट मनोनीत व्यक्ती	- अध्यक्ष
(ग) सामाजिक बिकास समितिको संयोजक	- सदस्य
(घ) सम्बन्धीत अस्पताल रहेको वडाको अध्यक्ष	- सदस्य
(ङ) प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत वा निजले तोकेको व्यक्ति	- सदस्य
(च) गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखाको प्रमुख	- सदस्य
(छ) गाउँकार्यपालिकाबाट मनोनित महिला सदस्य एक जना	- सदस्य
(ज) गाउँपालिका तहको अस्पतालको नर्सिङ ईन्चार्ज एक जना	- सदस्य
(झ) स्थानीय उद्योग व्यापार संघको अध्यक्ष	- सदस्य
(ञ) गाउँपालिका तहको अस्पतालको मे.सु.	- सदस्य सचिव

(३) हाल सञ्चालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्था र स्थानीय आवश्यकताको आधारमा गाउँपालिकाले हाल सञ्चालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाको स्तरोन्नती गरी वा नयाँ थप गरि प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र स्थापना गरी सञ्चालन गर्न सक्नेछ, यसरी स्थापना भएका प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, गाउँपालिका अन्तर्गतका स्वास्थ्य चौकी, आधारभुत स्वास्थ्य केन्द्र, आयुर्वेद औषधालय र सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाईहरुको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि देहाय बमोजिम समिति रहनेछ :

(क) गाउँपालिका अध्यक्ष	- संरक्षक
(ख) गाउँपालिका भित्र पर्ने सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था अवस्थित वडाको अध्यक्ष	- अध्यक्ष
(ग) समितिले मनोनित गरेको निर्वाचित महिला सदस्यहरुमध्येबाट एक जना	- उपाध्यक्ष
(घ) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था रहेको क्षेत्रको विद्यालयका प्रमुख/प्राचार्य मध्येबाट एक जना महिला	-सदस्य
(ङ) स्थानीय व्यापार संघको प्रतिनिधि एक जना	- सदस्य
(च) समितिबाट मनोनित स्वास्थ्य क्षेत्रको जानकार महिला स्वास्थ्य स्वयमसेविकाहरु मध्येबाट एक जना	- सदस्य
(छ) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था रहेको वडा कार्यलयका सचिव	- सदस्य
(ज) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाको प्रमुख	- सदस्य सचिव

(४) स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुखको पहिलो बैठकले उपदफा (३) बमोजिम मनोनित हुने समितिका थप सदस्यहरुको मनोनयन गर्नेछ । संरक्षक, सम्बन्धित वडा अध्यक्ष, समितिका पदेन सदस्यहरु, शिक्षक

- प्रतिनिधि, वडासचिव र सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुखको पहिलो बैठकले उपदफा (३) बमोजिम मनोनित हुन समितिका थप सदस्यहरुको मनोनयन गर्नेछ ।
- (५) उपदफा (३) बमोजिम गठन हुने समितिमा पुरुष अध्यक्ष रहेको अवस्था भएमा महिला उपाध्यक्ष र महिला अध्यक्ष भएको हकमा पुरुष उपाध्यक्षको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ । समितिमा प्रतिनिधित्व हुने स्वास्थ्य संस्था रहेको क्षेत्रका विद्यालयका प्रमुख/प्रार्चाय मध्ये एक जना महिला मनोनित हुने प्रावधान अनुसार महिला प्रमुख/प्रार्चाय नभएको अवस्थामा व्यवस्थापन समितिले स्वास्थ्य क्षेत्रमा योगदान दिनसक्ने महिला शिक्षिकाहरु मध्येबाट एक जना मनोनित गर्न सक्नेछ ।
- (६) व्यवस्थापन समितिको बैठकमा निम्न बमोजिम क्षेत्रको अनिवार्य प्रतिनिधित्व रहने गरी आमन्त्रित सदस्यहरु रहनेछन् :
- (क). दलित जनजातिबाट १ जना
(ख) अपांग, अशक्त वा जेष्ठ नागरिकहरु मध्येबाट १ जना
(ग) किशोर किशोरीहरुको तर्फबाट १ जना
- (७) गाउँपालिका स्तरमा स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्ने निजी, गैर सरकारी तथा दातृ संस्थाका आयोजना र कार्यक्रमका प्रतिनिधिहरुलाई समितिको बैठकमा आमन्त्रितको रुपमा संलग्न गराउन सकिने छ ।
- (८) गाउँपालिका स्तरमा स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा दोहोरोपन नहुने व्यवस्थापनका लागि पहिले गठित स्वास्थ्यसंग सम्बन्धित अन्य समितिहरुको विघटन गरी ती समितिहरुले गरी आएको कार्य पनि यसै ऐनमा व्यवस्था भए अनुसार गठीत समितिले गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

१०. स्थानीय स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार:(१) स्थानीय स्वास्थ्यसंस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार निम्नानुसार हुनेछन् :-

- (क) नेपाल सरकारबाट जारी गरिएको आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाह र सेवाको न्यूनतम मापदण्ड कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गराउने ।
- (ख) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ उपदफा २ (भ) मा भएको गाउँपालिकाको एकल अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत उल्लेख भएका स्वास्थ्य र सरसफाई संग सम्बन्धित (बुंदादेखि १२) कार्यक्रमहरुको आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र कार्यान्वयनका लागि व्यवस्थापन, समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।
- (ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ उपदफा ४ (ख) मा उल्लेखित प्रदेश र स्थानीय सरकारको साभ्ना अधिकारमा उल्लेख भए बमोजिमका स्वास्थ्य सम्बन्धि कार्यक्रमहरु (बुंदा १ देखि १७) आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्र आवश्यक कार्यान्वयनका लागि सहयोग, समन्वय र सहजीकरण गर्ने (अनुसूचि २) ।
- (घ) स्वास्थ्यको बृहत् सामाजिक निर्धारक तत्वहरुको कारण परिवर्तित जीवनशैली तथा जोखिमपूर्ण व्यवहारबाट मानिसको स्वास्थ्यमा पर्न सक्ने प्रतिकुल प्रभावहरुको पहिचान गर्न र नसर्ने रोगहरुबाट वच्न जनचेतना अभिवृद्धि जस्ता कार्यक्रमहरु लागु गर्न नेतृत्व प्रदान गर्ने ।
- (ङ) स्वास्थ्य संस्थाको भौगोलिक कार्यक्षेत्र, जनसंख्या, लक्षित जनसंख्या, जोखिम र पछाडी परेका वर्ग, गरीव र सिमान्तकृत वर्ग निर्धारण गर्न र स्वास्थ्य तथा सहयोगी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नका लागि स्थानीय तहमा सिफारिस तथा सहजीकरण गर्ने ।
- (च) सर्वसुलभ र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनका लागि आवश्यक मानव श्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्य गर्ने तथा सेवा प्रदायक र स्वास्थ्यकर्मीहरु लाई सहज रुपमा कार्य गर्न अनुकूल तथा सुरक्षित वातावरण सृजना गर्ने र उच्च कार्य सम्पादनका लागि प्रोत्साहित गर्ने ।

- (छ) स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान गरिएको सेवा, सेवा प्रदायकहरूको कार्यसम्पादन र यसको उपयोगिताको नियमित समिक्षा तथा मुल्यांकन गरी पुरस्कृत समेत गर्ने ।
- (ज) स्वास्थ्य संस्थाको भौतिक पूर्वाधार तथा सेवा प्रवाह (भवन, औषधि, औजार उपकरण, फर्निचर) कोलागि स्वास्थ्य संस्थाको नियमित स्व-मूल्यांकनका आधारमा आवश्यक स्थानीय वित्तिय श्रोतसाधनहरूको पहिचान तथा परिचालनमा सहयोग गर्ने र सो व्यवस्थापनका लागि सम्बन्धित निकायमा आवश्यक सिफारिस, छलफल, बहस,पैरवी गर्ने ।
- (झ) स्वास्थ्य सुचनाको उचित व्यवस्थापन गर्न स्वास्थ्य सम्बन्धि तथ्यांक, सुचना संकलन, विश्लेषण गरी सोको उपयोगमा वृद्धि ल्याउने । रेकर्डिङ तथा रिपोर्टिङलाई सुनिश्चित गरी यसको मासिक त्रैमासिक, अर्धवार्षिक तथा वार्षिक समीक्षा गर्ने ।
- (ञ) स्वास्थ्य संस्थाको भौगोलिक कार्यक्षेत्र भित्रको स्वास्थ्य समस्या र आवश्यकताको विश्लेषण गरी तथ्यमा आधारित योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने ।
- (ट) स्वास्थ्य सेवामा सुशासनलाई मध्यनजर गरी जन सहभागिता र सामाजिक जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्दै सेवाग्राही मैत्री स्वास्थ्य सेवालाई सुदृढिकरण गर्न सहयोग तथा सहजीकरण गर्ने ।
- (ठ) विद्युतीय स्वास्थ्यको अवधारणालाई क्रमशः लागु गर्दै जाने र सोको कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिका स्वास्थ्य समिति र स्वास्थ्य शाखा संग आवश्यक समन्वय गर्ने ।
- (ड) संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले चलाएका स्वास्थ्य सम्बन्धि कार्यक्रम तथा अभियानहरूलाई सफल पार्न आवश्यक कार्य गर्ने ।
- (ढ) स्वास्थ्य सेवा सुधार योजना निर्माण गर्ने ।
- (न) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिका अन्य काम, कर्तव्य अधिकार र बैठक सम्बन्धि अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
- (२) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिको कार्यकाल पाँच वर्षको हुनेछ ।
- (३) व्यवस्थापन समितिको म्याद सकिनुभन्दा एक महिना अगावै नयाँ व्यवस्थापन समितिको गठन गरीबहालवाला व्यवस्थापन समितिले पदभार हस्तान्तरण गर्नु पर्नेछ । यसो हुन नसकेमा वा व्यवस्थापन समितिगठन विवादित भएमा तोकिए बमोजिम व्यवस्थापन समितिको गठन स्वास्थ्य समितिको सिफारिसमा कार्यपालिकाले गर्नेछ ।
- (४) कुनै पनि व्यक्ति एक भन्दा बढी स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितीमा रहन सक्ने छैन । तर पदेन सदस्यहरूको हकमा यो लागु हुने छैन ।

११. स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिती विघटन सम्बन्धि व्यवस्था:(१) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितीले तोकिएको जिम्मेवारी पुरा गर्न नसकेको भनि गाउँपालिकाको स्वास्थ्य समितीले कारण सहित कार्यपालिकामा सिफारिस गरेमा सोको कारण खुलाई कार्यपालिकाले तोकिएको प्रक्रिया पुरा गराई स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितीलाई विघटन गर्न सक्नेछ । तर यसरी विघटन गर्नु अघि स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितीलाई आफ्नो सफाइ पेश गर्ने मनासिब मौका दिइनेछ ।

(२) उप दफा (१) बमोजिम स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिती विघटन भएपछि अर्को समिती गठन नभएसम्म कार्यपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

१२. वित्तिय व्यवस्थापन तथा बैंक खाता सञ्चालन:(१) हरेक स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नै बैंक खाता खोल्न सक्नेछ ।

- (२) स्वास्थ्य संस्थाको बैंक खाता व्यवस्थापन समितीका अध्यक्ष र सदस्य सचिवको संयुक्त दस्तखत बाट संचालन हुने छ ।
- (३) उपदफा २ बमोजिमको लेखा व्यवस्थापन तथा लेखा परिक्षण गाउँपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

१३. स्वास्थ्य सेवा सुधार योजना सम्बन्धि व्यवस्था:(१) यो ऐन तथा प्रचलित कानूनको अधिनमा रही प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो लक्ष्य, मूल्य, मान्यता, संचालन प्रक्रिया, सेवा लिन आउने नागरिकले पाउने सेवाको विवरण लगायतका अन्य सान्दर्भिक विषयवस्तु समावेश गरिएको स्वास्थ्य सेवा सुधार योजना स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितीले निर्माण गर्नेछ ।

- (२) स्वास्थ्य सेवा सुधार योजना तयार गर्दा स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिले आवश्यकताको आधारमा गाउँपालिका स्वास्थ्य समिति स्वास्थ्य अनुगमन समिति तथा अन्य विषयविज्ञ हरूसँग समेत परामर्श तथा सहयोग लिन सक्नेछ ।
- (३) उक्त स्वास्थ्य सेवा सुधार योजना वार्षिक रुपमा कार्यपालिकामा पेश भई बैठक बाट निर्णय भए पश्चात लागु गर्नु पर्नेछ ।

१४. गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखा प्रमुखको व्यवस्था:(१) गाउँपालिकामा स्वास्थ्य शाखा हेर्न स्वास्थ्य प्राविधिक मध्ये बाट तहगत वरिष्ठताका आधारमा कार्यपालिकाले तोकेको एकजना हे.ई. (Health Inspection) समुहको स्वास्थ्य शाखा प्रमुख हुनेछ । समान तहको हकमा सेवा अवधिको जेष्ठताको आधारमा हुनेछ ।

- (२) स्वास्थ्य शाखा प्रमुखको काम, कर्तव्य र अधिकार अन्यत्र उल्लेख भएको सहित देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- (क) स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धि स्थानीय योजना निर्माण गर्ने ।
- (ख) कार्यपालिका तथा गाउँ सभाबाट पारित ऐन कानून, नीति नियम कार्यान्वयन गर्न, गराउन क्रियाशिल रहने ।
- (ग) गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सेवा संग सम्बन्धित कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।
- (घ) स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य व्यवशायको तथ्याङ्क अध्यावधिक गरी गराई कार्यपालिका, प्रदेश तथा केन्द्रीय निकायमा नियमित रुपमा पठाउने, अध्यावधिक गर्ने गराउने ।
- (ङ) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि श्रोतको पहिचान संकलन र उपलब्ध स्रोतको यथोचित बाँडफाँड गर्ने गराउने ।
- (च) गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका स्वास्थ्य संस्था नक्साङ्कन गरी सोको आधारमा स्वास्थ्य संस्था खोल्न तथा स्वास्थ्य व्यवशाय सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गर्न, सेवा विस्तार एवं थप गर्न कार्य योजना बनाई स्वास्थ्य समिति समक्ष पेश गर्ने र स्विकृत भएपछि कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।
- (छ) स्वास्थ्यकर्मी तथा कर्मचारीहरुको व्यवस्थापन गर्ने, स्वास्थ्य संस्थामा कर्मचारीको पदस्थापन, सम्बन्धि कार्य गर्ने ।
- (ज) स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मी तथा कर्मचारीहरुको विदाको अभिलेख अध्यावधिक गर्ने ।
- (झ) स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर बढाउन स्वास्थ्य संस्था, व्यवस्थापन समिति, तथा अन्य सरोकारवालाहरुको नियमित रुपमा बैठक, गोष्ठी वा तालिमको व्यवस्था गर्ने ।
- (ञ) पालिका भित्रका स्वास्थ्य संस्थाहरुमा नागरिक वडापत्र, सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परिक्षण, राज्यबाट निशुल्क उपलब्ध हुने औषधिहरुको नामावली, व्यवस्थापन समितिका सदस्यहरुको तथा स्वास्थ्य

संस्थामा कार्यरत कर्मचारीहरूको फोटोसहितको नामावली, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरूको फोटोसहितको नामावली, स्वास्थ्य सेवाहरूको प्रगति विवरण जस्ता सुशासनका औजारहरूलाई अद्यावधिक गर्ने तथा सर्वसाधारणले देखेगरी टाँस गराउने साथै स्वास्थ्य संस्थाहरूको औषधि भण्डारण कक्षको व्यवस्थापन र स्वास्थ्य संस्थाहरूको अभिलेख तथा प्रतिवेदन प्रणालिलाई चुस्त दुरुस्त बनाउन आवश्यक सहयोग संगै निर्देशन दिने ।

(ट) गाउँपालिकाको स्वास्थ्य समितिको सचिवालयको रूपमा कार्य सम्पादन गर्ने गराउने ।

(ठ) स्वास्थ्य सेवा संग सम्बन्धित तथा आफ्नो पदिय कार्य गर्दा गाउँसभा, कार्यपालिका एवं प्रमुख प्रशासकिय अधिकृतको सुपरीवेक्षण तथा निर्देशनको अधीनमा रही कार्य सम्पादन गर्ने गराउने ।

परिच्छेद-३

सिकलसेल तथा थालेसेमिया रोग व्यवस्थापनसम्बन्धि

१५.सिकलसेल तथा थालेसेमिया अनुसन्धान, उपचार तथा व्यवस्थापन: (१) सिकलसेल तथा थालेसेमिया रोग अनुसन्धान, निदान, उपचार, रोकथाम तथा व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकाले तोकिए बमोजिम सिकलसेल तथा थालेसेमिया उपचार तथा व्यवस्थापन ईकाइ स्थापना र संचालन गर्न सक्नेछ ।

(२) सिकलसेल तथा थालेसेमिया उपचार तथा व्यवस्थापन ईकाइबाट सेवा प्रवाहका लागि आवश्यकन्यूनतम श्रोतको व्यवस्थापन गाउँपालिकाले गरी सेवा प्रदान गरिनेछ ।

(३) गेरुवा गाउँपालिकाले सिकलसेल तथा थालेसेमिया न्यूनिकरण गर्न विद्यालय स्तरको पाठ्यक्रममा सचेतनामूलक पाठ्यसामाग्री समावेश गर्नेछ ।

(४) गेरुवा गाउँपालिका भित्रका सिकलसेल तथा थालेसेमिया उपचार तथा व्यवस्थापन ईकाइहरू बाट सिकलसेल तथा थालेसेमिया न्यूनिकरणका लागि निशल्क प्रदान गरिने सेवाहरू देहाय बमोजिम हुनेछन ।

(क) विवाह पूर्वको परामर्श

(ख) पहिलो गर्भजाँच

(ग) दादुरा-रुवेलाको खोप लगाउने समय (९ महिना) मा अनिवार्य गरिने स्वास्थ्य परिक्षण

(५) सिकलसेल तथा थालेसेमिया स्किनिड उपचार तथा व्यवस्थापनको लागि गेरुवा गाउँपालिकाबाट स्विकृत दरबन्दी संरचना अनुसारको जनशक्ति रहनेछ । सेवा शुल्कतथा जनशक्ति सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-४

सर्पदंश उपचार ईकाइ तथा परामर्श केन्द्र व्यवस्थापन सम्बन्धि

१६.सर्पदंश उपचार इकाईको ब्यबस्था:(१) सर्प तथा अन्य विषालु किरा, जीव जन्तुहरूको टोकाईको उपचारको निमित्त गाउँपालिकाले आवश्यकता अनुसार पालिकाले सर्पदंश तथा रेबिज उपचार इकाईको स्थापना गर्नेछ । यस्ता इकाईको दरबन्दी तथा अन्य मापदण्ड तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१७. परामर्श केन्द्रको व्यवस्था : (१) मानसिक रोग, सामाजिक अपराध तथा आत्महत्या सम्बन्धि समस्याहरूलाई न्यूनीकरण गर्नकालागि गाउँपालिका अन्तर्गतका स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट आधारभूत मानसिक स्वास्थ्य सेवाहरू प्रदान गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद- ५

स्वास्थ्यकर्मी तथा स्वास्थ्य स्वयंम सेवासम्बन्धि व्यवस्था

१८. कर्मचारी व्यवस्थापन: १) गाउँपालिका मातहतमा सरकारी स्वास्थ्य संस्था मार्फत आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाहका लागि ४ प्रकारका स्वास्थ्यकर्मीहरू रहने छन् ।

(क) स्थायी : प्रदेश लोक सेवा आयोगबाट प्रक्रिया पुर्याई नियुक्ति भई आएका, नेपाल सरकारको स्वास्थ्य सेवाबाट छनौट भई आएका, अन्यत्रबाट समायोजन भई आएका स्वास्थ्यकर्मीहरू ।

(ख) करार: स्थानीय माग र विशिष्टताका आधारमा गाउँपालिका मार्फत करार सेवामा भर्ना गरिएका स्वास्थ्यकर्मीहरू ।

(ग) अभ्यासकर्ता : स्थानीय स्तरमा खुलेका स्वास्थ्य अध्ययन संस्थानमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरू एवं गाउँपालिकाको आंशिक वा पूर्ण छात्रवृत्तिमा अन्यत्र गई स्वास्थ्य शिक्षा आर्जन गरेका विद्यार्थीहरूलाई अभ्यासकर्ता स्वास्थ्यकर्मीको रूपमा गाउँपालिकाले भर्ना गर्न सक्ने छ, यस्ता अभ्यासकर्तालाई बढीमा १ वर्षको लागि भर्ना गर्न सक्ने छ ।

(२) गाउँपालिकाभित्र कार्यरत स्वास्थ्य जनशक्तिहरूको कार्य सम्पादनको वैज्ञानिक स्तरमान प्रणालीका आधारमा मूल्याङ्कन गरी उत्कृष्ट स्वास्थ्यकर्मी, स्वास्थ्य स्वयंसेवकहरूलाई गाउँपालिकाले पुरस्कृत गर्नेछ ।

(३) उपदफा १ बमोजिमका स्वास्थ्यकर्मीहरूको सेवा, समूह, उपसमुह, सुविधा तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१९. स्वास्थ्य अभियानकर्ता तथा महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाको व्यवस्था : (१) स्वास्थ्य सेवालार्ई घरघरको पहुँचमा पुऱ्याउन र जनचेतना फैलाउन गाउँपालिकाले सम्बन्धित टोल वा वार्डको स्वास्थ्य आमा समुहको सिफारिसमा देहायको योग्यता पुरा गरेका महिलालार्ई स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितीले मान्यता प्रदान गर्नेछ ।

(क) महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका छनौटकालागि २५ वर्ष पुरा भई ४५ वर्ष ननाघेको सम्बन्धित वडाको विवाहित महिला नागरिक हुनुपर्नेछ ।

(ख) प्रत्येक स्वयंसेविकाले आधारभूत स्वास्थ्य सम्बन्धि १८ दिनको तालिम प्राप्त गरेको हुनुपर्नेछ ।

(२) दफा १९ बमोजिमका अभियानकर्ता तथा स्वयंसेविकाहरूलाई गाउँपालिका र स्वास्थ्य संस्थाहरूले आवश्यकता अनुसार तालिम तथा अभिमुखिकरण प्रदान गर्नेछ ।

(३) साठी वर्ष उमेर पुगेका र स्वयंसेवामा हालकार्यरत महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरूलाई प्रोत्साहन भत्ताको व्यवस्था गरि अनिवार्य बिदाई गरिनेछ र नयाँ नियुक्त गर्दा कम्तिमा माध्यमिक शिक्षा परिक्षा उत्तिर्ण वा सो सरहलाई मात्र छनौट गरिनेछ ।

(४) कुनै पनि संस्थामा कार्यरत तलवी कर्मचारी, शिक्षक, निर्वाचित जनप्रतिनिधीले महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाको रूपमा कार्य गर्न पाइने छैन ।

(५) प्रत्येक ५ वर्षमा स्वास्थ्य आमा समुहको अनुरोध र वडा समितीको सिफारिसमा ६० वर्षको उमेर नपुगेसम्म आफ्नो सेवा प्रदान गर्न सक्ने छन् । सिफारिस नभएमा वा ६० वर्ष पुगेपछि स्वतः पदमुक्त हुनेछ ।

२०. स्वास्थ्यकर्मीको सेवा सुविधा सेवा सम्बन्धि व्यवस्था :(१) स्थायी स्वास्थ्यकर्मी : नेपाल सरकारले तोकेको तलब भत्ता तथा अन्य सुविधा बमोजिम र गाउँपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(२) करार स्वास्थ्यकर्मीको प्रचलित तलब स्केल र दुई पक्षविचको समझदारीमा भएको करार सम्झौता बमोजिम सेवा सुविधा उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।

(३) अभ्यासकर्ता स्वास्थ्यकर्मी : निर्वाह भत्ताको रूपमा गाउँ कार्यपालिकाले तोके बमोजिमको सेवा सुविधा उपलब्ध हुनेछ ।

(४) महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविका : पोशाक वार्षिक रूपमा, अभियानमा खटाइएको समयमा तथा तालिम र गोष्ठी हरुमा तोकिए बमोजिमको यातायात खर्च उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।

(५) स्वास्थ्यकर्मीको विदा र सेवा सुविधा सम्बन्धि अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

२१.स्वास्थ्यकर्मीको दरबन्दी निर्धारण, नियुक्ति,बहुवा र सरुवासम्बन्धि व्यवस्था: (१) सरकारी स्वामित्वका स्वास्थ्य संस्थाहरुमा आवश्यक स्वास्थ्यकर्मीको न्यूनतम दरबन्दी नेपाल सरकारले निर्धारण गरे बमोजिमको हुनेछ ।

(२) नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको दरबन्दी अनुसारको पदहरुमा नेपाल सरकारबाट समायोजन भई आएकास्थायी स्वास्थ्यकर्मीहरु रहनेछन् । समायोजन भई नआएका वा थप कर्मचारीको आवश्यकता परेमा गाउँपालिकाले करारमा स्वास्थ्यकर्मी, कर्मचारी नियुक्ति गर्न सक्नेछ ।

(३) स्वास्थ्य संस्थामा रिक्त दरबन्दीमा करार स्वास्थ्यकर्मी, कर्मचारी तथा स्वास्थ्य कार्यकर्ताको नियुक्तिको व्यवस्था कार्यपालिकाको निर्णय अनुसार गाउँपालिकाको करार कर्मचारीको छनोट समितिले गर्ने छ ।

(४) गाउँपालिका भित्र सरुवाका लागि निवेदन दिने स्थायी, अस्थायी, करारमा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मी, कर्मचारीतथा स्वास्थ्य कार्यकर्ताको सरुवा तथा पदस्थापन सरुवा भएर जाँदा र आउँदा सेवाग्राहीले पाउनु पर्ने सेवामा बाधा नपर्ने गरी आवश्यकता र औचित्यको आधारमा तोकिए बमोजिमको प्रक्रिया अपनाई गाउँपालिका अध्यक्षको परामर्शमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले सरुवा गर्न सक्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम सरुवा गर्दा दरबन्दी अनुसारका पदहरुमा कार्यरत स्थायी कर्मचारीहरुको हकमा सोही दरबन्दी भएको ठाउँमा मात्र गर्न पाइने छ ।

(६) संघ तथा प्रदेश लोक सेवा आयोगबाट सफल भई सिफारिस भएका स्वास्थ्यकर्मी, कर्मचारी तथा स्वास्थ्यकार्यकर्तालाई प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले विषय मिल्ने गरी स्थायी नियुक्ति दिई काममा लगाउनु पर्नेछ ।

(७) स्वास्थ्यकर्मीको सरुवा, बहुवा सम्बन्धि अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून बमोजिमको हुनेछ ।

२२. कार्यसम्पादन करार सम्झौता सम्बन्धि व्यवस्था: स्वास्थ्य सेवालाई प्रभावकारी बनाउन देहाय अनुसार कार्यसम्पादन करार सम्झौताको प्रक्रिया अवलम्बन गर्नुपर्नेछ ।

(१) स्वास्थ्य शाखा प्रमुखले प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत समक्ष, स्वास्थ्य शाखाका अन्य कर्मचारी तथा स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुखहरुले स्वास्थ्य शाखा प्रमुख समक्ष र स्वास्थ्य संस्थाका अन्य कर्मचारीले स्वास्थ्य संस्था प्रमुख समक्ष कार्य सम्पादन करार सम्झौता गर्नुपर्नेछ ।

- (२) कार्यसम्पादन करार सम्झौता १ वर्षको हुने छ। करार सम्झौता अनुसार काम भए नभएको मूल्यांकन प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले आर्थिक वर्षको अन्त्यमा तयार गरी कार्यपालिका समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ।
- (३) वार्षिक कार्य सम्पादन करारका सूचकहरु निर्धारण गर्ने कार्य स्वास्थ्य अनुगमन समितिले तयार पारी गाउँ कार्यपालिकामा पेश गर्नु पर्नेछ।
- (४) चिकित्सक, चिकित्सा सहायक एवं सहयोगी तथा सो सँग सम्बन्धित प्राविधिक कर्मचारीलाई अन्य काममा लगाउन पाइने छैन।
- (५) उपदफा (४) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि स्वास्थ्य सेवामा बाधा नपर्ने गरी संघ, प्रदेश र गाउँपालिकाले बनाएको स्वास्थ्य सम्बन्धि ऐन नियममा अन्यथा भए बाहेक गाउँपालिकाले गाउँपालिका क्षेत्र भित्र स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत कर्मचारीलाई समान पदमा काजमा खटाउन तथा सरुवा गर्न सक्नेछ।
- (६) उपदफा (१) अनुसार नियुक्त हुनेको योग्यता सेवा सर्त सुबिधा प्रचलित कानूनमा तोकिए बमोजिम हुनेछ।
- (७) अन्यत्र जेसुकै लेखिएतापनि आफ्नो क्षमता र कामका आधारमा कार्यपालिकाले तयार गरेको सेवा सुबिधार सर्तहरु करारमा उल्लेख गरी करार कर्मचारी नियुक्ति गर्न सकिनेछ।

२३. पदीय आचरण तथा अन्य व्यवस्थासम्बन्धमा:(१) देहायका अवस्थामा स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मी, कर्मचारी तथा स्वास्थ्य कार्यकर्तालाई गाउँपालिकाको स्वास्थ्य समितिले सेवाबाट बर्खास्त गर्न वा पदबाट हटाउन सक्नेछ।

- (क) तोकिए बमोजिम पदीय दायित्व पुरा नगरेमा।
- (ख) बिना सूचना लगातार पन्ध्र दिनभन्दा बढी समय तोकिएको स्वास्थ्य संस्थामा अनुपस्थित भएमा
- (ग) स्वास्थ्य संस्थामा मादक पदार्थ सेवन गरी आएको कुरा प्रमाणित भएमा।
- (घ) नैतिक पतन देखिने कुनै फौजदारी अभियोगमा अदालतबाट सजाय पाएमा।
- (ङ) कार्यालय समयमा अन्यत्र सेवा वा अन्य ब्यवसायीक क्रियाकलाप गरेमा।
- (च) राजनैतिक दलको कार्यकारिणी समितिमा रहेको पाइएमा।
- (छ) ब्यवसायिक हकहितका नाममा सूक्ष्म रुपमा अमुक राजनैतिक दलको मात्र हित वा विरोधमा कार्य गर्ने संगठनका गतिविधिमा कार्यालयको समयमा संलग्न भएमा।

स्पष्टिकरण : यस खण्डको प्रयोजनका लागि कार्यकारिणी समिति भन्नाले राजनैतिक दलको विधान बमोजिम गठित केन्द्रीयस्तर, प्रदेशस्तर, जिल्लास्तर वा स्थानीय स्तरका कार्यकारिणी समिति सम्भन्नुपर्छ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम वा अन्य माध्यमले कुनै स्वास्थ्यकर्मी वा कर्मचारीलाई पदबाट हटाउनु पर्ने कारणको आवश्यक प्रमाण प्राप्त भएमा गाउँपालिकाले निजलाई पदबाट हटाउन सक्नेछ, तर कार्यरत पदबाट हटाउनु अघि मनासिव माफिकको स्पष्टिकरणको मौका प्रदान गरिनेछ।

२४. अदालतको आदेशबाट पुनःबहाली हुनसक्ने सम्बन्धमा:(१) दफा (२३) को उपदफा (१) मा उल्लेख भएका कुनै आरोप वा अन्य कुनै आरोपमा सजाय भै नोकरीबाट हटाइएको वा बर्खास्त भएको स्वास्थ्यकर्मी, कर्मचारी अदालतको आदेश वा फैसला बमोजिम मात्र नोकरीमा पुनःबहाली हुन सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पुनःबहाली भएको स्वास्थ्यकर्मी, वा कर्मचारीले नोकरीबाट हटेको दिनदेखी पुनःबहाली भएको मिति सम्मको पुरा तलब, बृद्धि तथा अन्य सुविधा पाउन योग्य भए सो समेत पाउनेछ ।

२५. तलबभत्ता नपाउने र सेवा अवधी गणना नहुने सम्बन्धमा: नियमानुसार विदा स्वीकृत नगराई बसेको, कार्यरत रहेको स्वास्थ्य संस्थामा अनुपस्थित रहेको, बेतलबी विदामा बसेको, स्वास्थ्यकर्मी, कर्मचारी तथा स्वास्थ्य कार्यकर्ताले उक्त अवधिको तलब भत्ता तथा अन्य सुविधा पाउने छैन र सो अवधि सेवामा गणना समेत हुनेछैन ।

२६. स्थायी आवासीय अनुमति लिन नहुने सम्बन्धमा: गाउँपालिकाको स्वामित्व रहेको स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत कुनै स्वास्थ्यकर्मी तथा कर्मचारीले विदेशको स्थायी आवासीय अनुमति लिन पाईने छैन विदेशको स्थायी आवासीय अनुमति लिएका स्वास्थ्यकर्मी तथा कर्मचारीलाई सेवाबाट बर्खास्त,खारेज गरी थप दण्ड तथा सजाय तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद -६

स्वास्थ्य संस्था खोलन अनुमति वा स्वीकृत, र खारेजी सम्बन्धि व्यवस्था

२७. स्वास्थ्य संस्था खोलन अनुमति लिनुपर्ने सम्बन्धमा:(१) नेपाली नागरिक, संस्था, निकाय र समुदायले सामुदायिक वा निजी स्वास्थ्य संस्था खोलन र स्वास्थ्य व्यवसाय सञ्चालन गर्न चाहेमा तोकिएको विवरण खुलाई गाउँपालिकामा तोकिएको प्रकृत्या पुरा गरी अनुमतिकालागि निवेदन दिनुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन परेमा सो निवेदन उपर गाउँपालिकाले आवश्यक जाँचबुझ गर्ने र जाँचबुझ गर्दा निजि स्वास्थ्य संस्था खोलन तथा स्वास्थ्य व्यवसाय सञ्चालन गर्न अनुमति दिन मनासिवदेखिएमा तोकिएको सर्त बन्देज पालना गर्ने गरी स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य व्यवसाय सञ्चालन गर्ने अनुमति स्वास्थ्य समितिको सिफारिसका आधारमा कार्यपालिकाले दिनेछ । गाउँपालिकाले आफैँ स्वास्थ्यसंस्था खोलन आवश्यक ठानेमा गाउँपालिकाको स्वास्थ्य समितिको सिफारिसका आधारमा कार्यपालिकाले निर्णय गरे बमोजिम हुनेछ ।

(३) उपदफा २ बमोजिम अनुमति लिई खोलिएको स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य व्यवसायले तोकिएका सर्त बन्देज पालन गरेको देखिएमा गाउँपालिकाको स्वास्थ्य समितिको सिफारिसमा कार्यपालिकाको निर्णयले स्विकृति प्रदान गर्नेछ ।

(४) गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहने बाहेकका अन्य कुनैपनि स्वास्थ्य संस्था र स्वास्थ्य व्यवसाय सरकारी वा सार्वजनिक जग्गा भवनमा सञ्चालन गर्न पाउने अनुमति दिने छैन ।

(५) यस ऐन वा प्रचलित कानुनमा जुनसुकै कुरा लेखिएएको भएतापनि सामुदायिक वा सार्वजनिक गुठी अर्न्तगत स्वास्थ्य संस्था र स्वास्थ्य व्यवसाय सञ्चालन गर्दा देहाय बमोजिम गर्नु पर्नेछ :

(क) गुठी सञ्चालन गर्न गुठी सञ्चालक संगठित संस्थाको रुपमा हुनु पर्ने ।

(ख) गुठी सञ्चालन गर्दा सार्वजनिक गुठी भए ट्रष्टमा कम्तीमा ७ (सात) जना सदश्य हुनुपर्ने ।

- (ग) आयव्ययको लेखा तोकिय बमोजिम खडागरी मान्यता प्राप्त लेखा परिक्षक बाट लेखा परिक्षण गराउनुपर्ने ।
- (घ) सार्वजनिक गुठिको तत्काल कायम रहेका ट्रष्टले आफ्नो जिवनकालमै वा शेषपछि गुठियारको रुपमा कार्यगर्ने आफ्नो उत्तराधिकारी तोकन सक्नेछन् , त्यस्तो उत्तराधिकारी तोकदा गाउँपालिकाको पुर्व स्विकृती लिनुपर्नेछ ।
- (ङ) कुनै सामाजिक,परोपकारी वा कल्याणकारी संस्थाले मुनाफा नलिने उदेश्य बाट स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य व्यवसाय संचालन गर्न चाहेमा तोकियको प्रकृया बाट स्विकृतिलिई सार्वजनिक गुठी अन्तरगत स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य व्यवसाय संचालन गर्न सक्नेछ ।
- (च) उपदफा (ङ) बमोजिम संचालित संस्था र स्वास्थ्य व्यवसायले पालना गर्नुपर्ने सर्त तथा अन्य व्यवसाय तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
- (छ) नेपाल सरकारको प्रचलित कानुन बमोजिम अनुमति,स्विकृति प्राप्तगरी संचालनमा रहेका हाल गेरुवा गाउँपालिकाको क्षेत्राधिकार भित्रपर्ने स्वास्थ्य संस्था र स्वास्थ्य व्यवसाय यसै ऐन अनुसार स्थापना भएको मानिने छ । त्यस्ता संस्थाहरुले यो ऐन जारी भएको मितिले ३ (तिन) महिना भित्र दर्ता नियमित गर्न,गराउन कार्यपालिकामा तोकिएको ढाँचामा सम्पूर्ण बिबरण सहितको निवेदन पेश गर्नुपर्ने छ ।
- (ज) स्वास्थ्य संस्था र स्वास्थ्य व्यवसाय दर्ता तथा संचालन प्रचलित कानुन र तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२८. अनुमति वा स्विकृति रद्द गर्ने व्यवस्था : दफा २७ को उपदफा (२) र (३) बमोजिम खोलिएका कुनैपनि निजी,सामाजिक ,परोपकारी वा कल्याणकारी संस्थाले स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य व्यवसायबाट यो ऐन र अन्तरगत बनेको नियमावली विपरित अन्य कुनै काम गरेमा गाउँपालिकाले त्यस्तो कुनै निजि स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य व्यवसायीलाई प्रदान गरेको अनुमति वा स्विकृति गाउँपालिकाको स्वास्थ्य समितिको सिफारिसमा रद्द गर्न सक्नेछ । तर त्यसरी अनुमति वा स्विकृति रद्द गर्नुअघि सफाई पेश गर्ने मौका दिईनेछ, खारेजी उपर चित्त नबुझे न्यायिक समितिमा उजुरी लाग्नेछ ।

परिच्छेद -७

स्वास्थ्य संस्था स्थापना र संचालन सम्बन्धि मापदण्ड

- २९. अस्पताल तथा स्वास्थ्यसंस्था संचालन सम्बन्धि मापदण्ड :** (१) अस्पताल : गाउँपालिका आफैले तोकिएको मापदण्डमा १५ पन्ध्र) सैया सम्म क्षमताको अस्पताल संचालन गर्न सक्नेछ , यस्तो अस्पताल संचालन गर्न गाउँपालिकाले अस्पताल संचालन नियमावली तर्जुमा गरि संचालन गर्ने छ ।
- (२) स्वास्थ्य चौकी : गाउँपालिकाले प्रत्यक वडा ,अर्थात ,जनसंख्याको अनुपातमा कम्तीमा देहायका पूर्वाधार पुरा गरि स्वास्थ्य चौकी वा आधारभुत स्वास्थ्य केन्द्र संचाल गर्नु पर्ने छ ।
- (क) जनशक्ति: यो ऐन लागू हुँदाका बखत नेपाल सरकार बाट तोकिएको न्युनतम मापदण्ड बमोजिमको दरबन्दी अनुसारको जनशक्ति रहने छ । गाउँकार्यपालिकाले आवश्यकता अनुसार जनशक्ति थपघट गर्न सक्ने छ ।
- (ख) भवन कोठा : प्रशासन कक्ष, औषधी भण्डारण तथा वितरण कक्ष , प्राथमिक उपचार कक्ष जस्ता सुविधा सहितको भवन ।

(ग) उपकरण : प्राथमिक उपचारका आधारभूत उपकरण आदि ।

(३) आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा केन्द्र : गाउँपालिका क्षेत्र भित्र जडिवुटि , प्राकृतिक चिकित्सा , योगा ध्यान लगायतका रोक थाम मुलक र वैकल्पिक चिकित्सा सेवाको प्रवर्द्धनका लागि समुदाय वा ट्रस्टहरुसंगको साभेदारीमा वा गाउँपालिका आफैलेदेहायका पूर्वाधार पुरा गरि कम्तीमा एउटा आयुर्वेद र प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्रको स्थापना र संचालन गर्न सक्नेछ ।

(क) जनशक्ति : नेपाल सरकार बाट तोकिएको दरन्दी अनुसारको जनशक्ति हुने छ, गाउँपालिकाले थप जनशक्ति तोक्न सक्ने छ ।

(ख) भवन कोठा : प्रशासन कक्ष , औषधी भण्डारण तथा वितरण कक्ष , प्राथामीक उपचार कक्ष , पुर्व कर्म कक्ष जस्ता सुविधा सहितको भवन ।

३०. निजि क्षेत्रले अस्पताल सञ्चालन गर्न सक्ने व्यवस्था : (१) गाउँपालिका क्षेत्र भित्र निजि क्षेत्र तथा ट्रस्ट वा लोक कल्याणकारी संस्था द्वारा अस्पताल सञ्चालन गर्न चाहेमा १५ (पन्ध्र) शैया सम्मको सञ्चालन अनुमति गाउँपालिकाले दिन सक्ने छ ।

(२) उप दफा (१) बमोजिम अस्पताल सञ्चालन गर्न चाहने निकायले अनुमतिको लागि तोकिएको ढाँचमा गाउँपालिकामा निवेदन दिनुपर्ने छ ।

(३) स्वास्थ्य अनुगमन समितिले प्राप्त निवेदन उपर छलफल तथा आवश्यक अनुगमन गरी तोकिएको मापदण्ड पुरा गरेमा अस्पताल सञ्चालको स्वीकृति प्रदान गर्न सक्ने गरी आशय पत्र प्रदान गर्न गाउँ कार्यपालिका लाई सिफरिस गर्ने छ ।

(४) उपदफा (३) को आधारमा गाउँकार्यपालिकाले २ वर्ष भित्र तोकिएको मापदण्ड पुरा गरेमा अस्पतालसञ्चालको स्वीकृति प्रदान गर्न सकिने प्रकारको आशय पत्र प्रदान गर्ने छ ।

(५) तोकिएको समय सिमा भित्र यसै ऐन बमोजिम तोकिएको पूर्वाधार तयार गरी स्वीकृतिका लागि गाउँकार्यपालिकामा निवेदन दिनुपर्ने छ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिमको निवेदन उपर आवश्यक अनुगमन गरी तोकिएको मापदण्ड पुरा गरेको ठहर भएमा अस्पताल सञ्चालनको अनुमति प्रदान गर्न सक्ने छ ।

(७) आशय पत्रमा उल्लेख गरिएको समय सिमा भित्र तोकिएको मापदण्ड पुरा गरेको नपाइएमा स्वीकृति प्रदान गरिने छैन ।

(८) गाउँपालिकाले गाउँ क्षेत्रमा सञ्चालित सवै निजि स्वास्थ्य संस्थाहरुको अनुगमन गर्न सक्ने छ ।

३१.अस्पताल सञ्चालन सम्बन्धि आवश्यक मापदण्ड : गाउँपालिकाको स्वीकृतिमा सञ्चालन हुने अस्पतालहरुले देहाय अनुसारको मापदण्ड पुरा गर्नु पर्ने छ ।

(क) जनशक्ति : कम्तीमा २ जना MBBS डाक्टर , कम्तीमा ४ जना स्टाफ नर्स , कम्तीमा १ जना ल्याव टेक्निसियन , ४ जना हेल्थअसिष्टेण्ट , ४ जना अ.हे.व. , ४ जना अ.न.मी र ४ जना कार्यालय सहयोगी तथा १ जना स्विपर ।

(ख) भवन तथा कोठा : दर्ता चलानी, वहिरंग सेवा, इमर्जेन्सी कक्ष, प्रयोगशाला, भर्ना भएका विरामी राख्ने क्याविन, नर्सिङ कक्ष, प्रशासन कक्ष, पार्किङ, फार्मेसी हुनुपर्ने ।

(ग) उपकरण र पूर्वाधार: सडक नेटवर्कले जोडिएको, एम्बुलेन्स सेवाको उपलब्धता, विरामी राख्ने बेड र लाइफ सपोर्ट सिष्टम, २४ घण्टा विद्युत र खानेपानी सेवा भएको, अक्सिजनको व्यवस्था, चिकित्साजन्य फोहर व्यवस्थापन प्रणाली भएको हुनुपर्नेछ ।

(घ) अन्य पूर्वाधारहरु तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(ङ) गाउँपालिकाले थप मापदण्ड तोकिए लागू गर्न सक्नेछ ।

३२. पोलिक्लिनिक सञ्चालनको अनुमति : गाउँपालिकाकाले आफ्नो कार्यक्षेत्रमा कुनै व्यक्ति वा संस्थाले पोलिक्लिनिक सञ्चालन गर्न चाहेमा तोकिएको मापदण्ड पूरा गरी स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

३३. मेडिकल प्रयोगशाला सञ्चालन: व्यक्ति वा कुनै संस्थाले प्रयोगशाला सञ्चालन गर्न चाहेमा देहाय बमोजिमको विवरण सहित गाउँपालिका बाट स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

(क) संचालकको विवरण र नागरिकताको प्रमाणपत्र,

(ख) प्रयोगशाला सञ्चालन गर्ने स्थान, घरधनी र संचालक बीचको घरभाडा सम्बन्धि संभौता पत्र,

(ग) प्याथोलोजी विषयमा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट न्यूनतम १५ महिना अध्ययन गरी स्वास्थ्य व्यवसायी परिषदबाट लाईसेन्स प्राप्त गरेको व्यक्तिको प्रमाणपत्र र काम गर्न इच्छुक भएको पत्र,

(घ) ल्याबमा उपलब्ध हुने परीक्षणको प्रकार ।

(ङ) ल्याबमा प्रयोग हुने न्यूनतम उपकरणहरुको विवरण ।

(च) प्रस्तावित लागत ।

(छ) प्रचलित ऐन, कानून र नियम अनुसारको सम्पूर्ण मापदण्ड पूरा गरेको हुनुपर्ने छ ।

३४. फार्मसी सञ्चालनको अनुमति : फार्मसी सञ्चालन गर्ने व्यक्ति वा फर्मले गाउँपालिकामा अनुमतिको लागि निवेदन पेश गर्दा तोकिएको मापदण्ड पूरा गरी औषधी व्यवस्था विभागबाट स्वीकृति लिएको फार्मसी सञ्चालन अनुमतिपत्र पेश गर्नुपर्नेछ ।

३५. मापदण्ड पूरा नगरेमा सजाय हुने व्यवस्था: (१) स्वास्थ्य संस्था, प्रयोगशाला, फार्मसी जस्ता स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन स्वीकृति लिदा तोकिएको मापदण्ड पूरा नभएको तर भुक्त्याएर विवरण दिएको वा अस्थायी रूपमा मापदण्ड पूरा गरेको पाइएमा अनुगमन समितिले अनुगमन गरी सचेत गराउने, तोकिए बमोजिम जरिवाना गराउने तथा स्वीकृति खारेजीको लागि गाउँपालिकामा सिफारिस गर्न सक्नेछ ।

(२) गाउँपालिकाको कार्यक्षेत्रभित्र पर्ने स्वास्थ्य संस्थाहरुको अनुमति, स्वीकृति तथा मापदण्ड गाउँपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ भने सघं वा प्रदेशबाट स्थापना भएका स्वास्थ्य संस्थाहरुको स्थापना तथा सञ्चालनसम्बन्धि मापदण्ड सघं वा प्रदेशले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(३) यसभन्दा अघि नै स्थापना भईसकेका स्वास्थ्य संस्थाहरुको हकमा पनि यसै ऐन अन्तर्गत स्थापना तथा सञ्चालन भएबो मानिने छ तर यस्ता संस्थाहरुको मापदण्ड पूरा नभएको पाइएमा गाउँपालिकाबाट निश्चित समय उपलब्ध गराई तोकिए बमोजिमको मापदण्ड पूरा गर्न मनासिब मौका दिईनेछ । उक्त निश्चित समय भित्र पनि मापदण्ड पूरा नगरेको पाइएमा उक्त स्वास्थ्य संस्थाहरुको अनुमति तथा स्वीकृति खारेज गरिनेछ ।

(४) प्रयोगशालामा तालिम प्राप्त ल्याब टेक्निसियन बाहेकका व्यक्तिले रगत, दिसापिसाब खकार लगायतको परीक्षणमा संलग्न भएको पाइएमा त्यस्तो प्रयोगशाला बन्द गराउन सक्ने, सञ्चालकलाई कालोसूचीमा राखिसोको आम जनतालाई जानकारी दिइनेछ ।

(५) फार्मसीको हकमा दर्तावाला सञ्चालक र फार्मसी प्रविधिक बाहेक अरुले औषधी बेचेको पाइएमा तोकिए बमोजिम जरिवाना तिराउने देखि अनुमति खारेज गर्न सकिनेछ ।

३६. सहूलियत र छुट हुने व्यवस्था: निजी लगानी र ट्रष्ट मार्फत् सञ्चालनमा आएका स्वास्थ्य संस्थाहरूले कूल शैयाको कम्तीमा १० प्रतिशत शैया गाउँपालिकाको सिफारिसमा तोकिए बमोजिमका सेवाग्राहीहरूका लागि निःशुल्क सेवाका लागि छुट्याउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद -७

कोष, शुल्क तथा स्वास्थ्य संस्थाको सम्पत्ति सम्बन्धि व्यवस्था

३७. आकष्मिक चक्र कोषको स्थापना तथा सञ्चालनसम्बन्धि व्यवस्था:(१)अति विपन्न, असाहय, पिछ्छाडिएका तथा बन्चितकरणमा परेका समूह विषेशत : गर्भवती तथा सुत्केरी महिला / नवजात शिशुको जीवन रक्षाको लागि प्रेषण सेवालाई चुस्त दुरुस्त बनाउन प्रसुती केन्द्र भएका हरेक स्वास्थ्य संस्थाहरूमा एउटा आकष्मिक चक्र कोषको स्थापना गर्नु पर्ने छ । उक्त कोषको स्थापना संचालन तथा विघटन सम्बन्धि व्यवस्था तोकिएको बमोजिम हुनेछ ।

३८.शुल्क सम्बन्धि व्यवस्था: (१) नेपाल सरकारले घोषणा गरेको निःशुल्क आधारभुत स्वास्थ्य सेवामा गाउँपालिका मातहतका कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाबाट कुनै पनि किसिमको शुल्क लिन पाईने छैन ।

(२)उपदफा (१) मा जुन सुकै कुरा लेखिएको भएता पनि कसैले आफ्नो इच्छाले दिएको दान, उपहार,चन्दा वासहयोग स्वास्थ्य संस्थाले लिन सकिनेछ । यसरी प्राप्त श्रोतको स्पष्ट अभिलेख राख्न पर्नेछ ।

(३) गाउँपालिकाको स्वामित्व भएका स्वास्थ्य संस्थाबाट निशुल्क आधारभुत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नका लागि गाउँपालिकाले आवश्यक श्रोतको व्यवस्था गर्ने छ ।

(४) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएतापनि निशुल्क स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नका लागि तोकिएको बाहेकका सेवा दिन गाउँपालिकाले आफ्नो पहलमा थप सेवा दिदा श्रोत र सामर्थ्य नपुगी सेवा तथा वस्तु खरिद, उपयोग, सञ्चालन व्यवस्थापनका लागि आवश्यक शुल्क निर्धारण गरि लागु गर्न गराउन सक्नेछ ।

(५) उपदफा (१) बमोजिम निःशुल्क स्वास्थ्य घोषणा गरेको स्वास्थ्य संस्था बाहेक अन्य स्वास्थ्य संस्थामासेवा र गुणस्तरको आधारमा शुल्क निर्धारण गरी गाउँपालिकाको स्विकृतीमा लागु गरिनेछ ।

(६) विरामी तथा सेवा ग्राहीसंग लिन शुल्क गाउँपालिकाबाट स्वीकृत गराई निर्धारण गर्नु पर्नेछ ,त्यसरी शुल्क निर्धारण सम्बन्धमा स्वीकृत दिंदा उपलब्ध गराइएको सुविधाको आधारमा दिईनेछ ।

(७) यस ऐन विपरित शुल्क लिन स्वास्थ्य संस्थालाई लिएको शुल्कको प्रकृति हेरी गाउँपालिकाबाट जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

३९. नीजि स्वास्थ्य संस्थाद्वारा निशुल्क उपचारको व्यवस्था: (१) निजि स्वास्थ्य संस्था :- नीजि लगानी रहेका अस्पताल, क्लिनिक, नर्सिङ्गहोम, वैद्यखाना, सुधार केन्द्र/डाइग्नोसिस सेन्टर, रक्तसंचार केन्द्र आदी

) हरुले कुल सेवामा कम्तिमा १० प्रतिशतमा नघट्ने गरी आर्थिक रुपमा विपन्न, अपाङ्ग, महिला आदिवासी, जनजाती मधेशी, मुस्लिम दलित वा अल्पसंख्यक हरुलाई निशुल्क सेवा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको दिइने सेवामा गाउँपालिकाको स्वास्थ्य समितिले आधार सहित सेवाको लागि सिफारिस गर्न सक्नेछ, उक्त सिफारिस लाई प्रथामिकतामा राखेर सेवा दिनु सम्बन्धित संस्थाको कर्तव्य हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको सेवाको आधार सहितको विवरण गाउँपालिकामा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम गाउँपालिकामा पेश भएको विवरणमा अन्यथा देखिएमा पुनरावलोकन गर्न स्वास्थ्यसमितिले सम्बन्धित संस्थालाई निर्देशन दिन सक्नेछ । उक्त निर्देशन सम्बन्धित संस्थाले पालना गर्नु पर्नेछ ।

४०. स्वास्थ्य संस्थाको सम्पति सम्बन्धि : (१) गाउँपालिकाको स्वामित्वमा आएको र आउने स्वास्थ्य संस्थाको नाममा रहेको चल अचल सम्पति गाउँपालिकाको सम्पति हुनेछ, गाउँपालिकाले प्रयोगमा आउने बाहेक अन्य सम्पति प्रचलित कानून बमोजिम बेचबिखन गरी प्राप्त भएको रकम गाउँपालिकाको मुल सन्धित खातामा जम्मा गरिनेछ ।

(२) सार्वजनिक गुठी अन्तर्गत सञ्चालित संस्थाको सम्पति सोही गुठीको नाममा रहनेछ । कुनै स्वास्थ्य संस्था सार्वजनिक गुठीको रुपमा सञ्चालन गरिएकोमा त्यस्तो संस्थाको सम्पति सार्वजनिक सम्पति मानिनेछ र त्यस्तो सम्पतिको स्वरुप परिवर्तन गर्न पाइने छैन ।

(३) नीजि (नीजि, साभेदारी तथा नीजि, साभेदारी कम्पनी) स्वामित्वमा सञ्चालित संस्थाहरुको सम्पति सम्बन्धित व्यक्ति वा निकायको स्वामित्वमा रहनेछ ।

(४) नीजि (नीजि, साभेदारी तथा नीजि, साभेदारी कम्पनी) स्वामित्वमा सञ्चालित संस्थाहरुले कुनै व्यक्ति वा संघ संस्थासँग दानदातव्यको रुपमा कुनै किसिमको चल, अचल सम्पति प्राप्त गर्नु अघि गाउँपालिकाको पूर्वस्वीकृति लिनु पर्नेछ । तर विदेशी व्यक्ति वा संघ संस्थाबाट त्यसरी चल, अचल सम्पति प्राप्त गर्न गाउँपालिकाको सिफारिसमा संघिय सरकारबाट पूर्व स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

(५) संघिय सरकारको स्वीकृतिमा प्राप्त गरेको सम्पति संघिय सरकारको स्वीकृति बेगर र गाउँपालिकाकोस्वीकृतिमा प्राप्त गरेको सम्पति गाउँपालिकाको स्वीकृति बेगर बेचबिखन तथा अन्यथा गर्न पाइने छैन ।

४१. छुट र सुविधा सम्बन्धि ब्यबस्था : (१) सामुदायिक र सार्वजनिक गुठीको रुपमा सञ्चालित स्वास्थ्य संस्थाको नाममा जुनसुकै लिखत पारित गर्दा रजिष्ट्रेशन दस्तुर लाग्ने छैन ।

(२) उपदफा (१) मा लेखिएको बाहेक अन्य स्वास्थ्यको नाममा कुनै लिखित पारित गर्दा नेपाल सरकारले तोके बमोजिमको आधारमा रजिष्ट्रेशन दस्तुर लाग्नेछ ।

(३) सरकारी, सामुदायिक र सार्वजनिक गुठीको रुपमा सञ्चालित स्वास्थ्य संस्थालाई दिइने अन्य छुट र सुविधा तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद - ८

औषधि तथा स्वास्थ्य उपकरणको खरिद, भण्डारण र वितरण सम्बन्धि व्यवस्था

४२. वार्षिक खरिद योजना सम्बन्धि :(१) वार्षिक रुपमा आवश्यक पर्ने औषधि तथा स्वास्थ्य उपकरणको अनुमान गरी वार्षिक खरिद योजना बनाई स्वीकृत गराउनु पर्नेछ ।

(२) खरिद सम्बन्धि अन्य व्यवस्था प्रचलित कानुन बमोजिम हुनेछ ।

४३. औषधि तथा स्वास्थ्य उपकरण खरिद सम्बन्धि ब्यबस्था: (१) औषधि तथा स्वास्थ्य उपकरणको खरिदका लागि पालिकाले प्रक्रिया अधि बढाउने छ ।

(२) औषधि तथा स्वास्थ्य उपकरणको खरिद कार्यमा सार्वजनिक खरिद ऐन र प्रचलित कानुनहरुको प्रावधान अनुसार गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) र (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि बाढी, विपत तथा माहामारी र आकस्मीक अवस्थामा स्वास्थ्य संस्था र पालिकाले प्रचलित कानुन बमोजिम आन्तरिक श्रोतबाट सोभै खरिद गर्न सक्नेछ ।

४४. औषधि तथा स्वास्थ्य उपकरणको भण्डारण सम्बन्धि ब्यबस्था : (१) खरिद गरिएको औषधि, स्वास्थ्य उपकरण प्रदेश र संघबाट प्राप्त औषधि तथा उपकरण सुरक्षित भण्डारणको व्यवस्था गर्न पालिकाले स्वास्थ्य शाखाको एउटा छुट्टै भण्डार कोठाको व्यवस्थापन गर्नेछ, भने हरेक स्वास्थ्य संस्थाले पनि भण्डारण कक्ष बनाउनु पर्नेछ ।

(२) स्वास्थ्य उपकरण र औषधिको खरिद योजना अनुसार गर्नु पर्नेछ , खरिदको परिमाण निर्धारण स्थानीयस्वास्थ्य संस्थाले माग गरे बमोजिम ३० प्रतिशत मा नबढाइकन गर्नु पर्नेछ ।

(३) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले गाउँपालिका बाट प्राप्त गरेको औषधि तथा औषधिजन्य उपकरणको भण्डारणतथा वितरण सम्बन्धि विस्तृत विवरण भएको त्रैमासिक प्रतिवेदन स्वास्थ्य शाखामा बुझाउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद -९

स्वास्थ्य सेवाको न्यूनतम मुल्य र गुणस्तर, सामाजिक सुरक्षा अनुगमन सम्बन्धि व्यवस्था

४५. स्वास्थ्य सेवाको न्यूनतम मुल्य र गुणस्तर सम्बन्धि ब्यबस्था : (१) गाउँपालिकाले स्थानीय स्तरमा सञ्चालित चिकित्सकीय उत्पादन र स्वास्थ्य सेवाहरुको न्यूनतम मुल्य र गुणस्तर निर्धारण गर्न सक्नेछ, स्थानीय स्वास्थ्य सेवा अनुगमन समिति मार्फत निर्धारित गुणस्तर र मुल्य भए नभएको अनुगमन गरी सो कार्य गराउन निर्देशन दिनेछ ।

४६. सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धि ब्यबस्था : (१) गाउँपालिकाले राष्ट्रिय र प्रादेशिक नीति अनुसार स्वास्थ्य विमा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गर्न आवश्यक सहजीकरण, जनचेतनाका कार्यक्रम तथा अभियानहरु सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नेछ ।

(२) आवश्यकता अनुसार अन्य सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमहरु निर्माण गरी सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ ।

४७. सरसफाई स्वच्छताका लागि अनुगमन तथा नियमनको ब्यबस्था: (१) स्वच्छ तथा सुरक्षित खानेपानी र खाद्य पदार्थको गुणस्तर एवं वायु, ध्वनी प्रदुषण नियन्त्रण गर्न स्वास्थ्य अनुगमन समितिले आवश्यक व्यवस्था मिलाउने छ ।

- (२) प्रदुषण बढाउने उद्योग, संस्थान वा व्यक्तिलाई सो सम्बन्धि सचेत गराउन र सो बाट पर्न जाने हानी नोक्सानीको क्षतिपूर्ति गराउन सिफारिस गर्न सक्ने छ।
- (३) सिफारिस बमोजिम स्थानीय कार्यपालिकाले दण्ड, जरिवाना तथा अन्य कारवाही सम्बन्धि व्यवस्था मिलाउन सक्नेछ।

परिच्छेद - १०

महामारी रोकथाम तथा बातबरणीय स्वास्थ्य सम्बन्धि व्यवस्था

- ४८. रोग तथा रोगीहरुको अभिलेख सम्बन्धि व्यवस्था :**(१) स्थानीय स्तरमा कुनै नागरिकलाई सरुवा रोग लागेमा सोको जानकारी २४ घण्टाभित्र नजिकको सामुदायिक स्वास्थ्य संस्था वा स्वयमसेविकालाई टिपोट गराउनु पर्नेछ।
- (२) कसैलाई नसर्ने रोग लागेको थाहा हुन आएमा सो को जानकारी ५ दिनभित्र नजिकको सामुदायिक संस्था वा स्वास्थ्य महिला स्वास्थ्य स्वयम सेविकालाई टिपोट गराउनु पर्नेछ।
- (३) टिपोट गराएका रोगीहरुको विवरण सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाहरुले मासिक रुपमा वडा समितिमा जानकारी गराई गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सुचना प्रणाली अनुसार प्रतिवेदन पठाउनु पर्नेछ।
- (४) सिकल सेल तथा थालेसिमिया रोगको स्क्रिनिङ, उपचार तथा ब्यवस्थापनमा खटिएका स्वास्थ्य संस्थावा ईकाईहरुले सिकलसेल तथा थालेसेमिया रोगीहरुको प्रभावकारी अभिलेख राखि गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखामा प्रतिवेदन गर्नुपर्नेछ।

- ४९. महामारी रोकथाम तथा सङ्क्रामक रोग नियन्त्रण सम्बन्धि व्यवस्था :**(१) स्थानीय स्तरमा सङ्क्रामक रोगको महामारी फैलिएमा गाउँपालिकाले सो को प्रभाव क्षेत्र निकर्षण गरी विद्यालय बन्द गर्न, अस्थायी रुपमा वस्ती खाली गर्न वा अन्यत्रका सर्वसाधारणलाई भ्रमणमा प्रतिबन्ध लगाउन वा प्रदेश सरकार र संघीय सरकार संग समन्वय गरी सर्वसाधारण जनता वा व्यक्तिहरुको समूह उपर लागू हुने गरी आवश्यक आदेश जारी गर्न सक्नेछ।

- (२) यस्तो परिस्थितिमा महामारी बाट थप क्षती हुन नदिन आवश्यक शतर्कता अपनाउने, आवश्यक जनशक्तिपरिचालन गर्ने र थप जनशक्तिको लागि छिमेकी स्थानीय सरकार, प्रदेश सरकार र संघीय सरकारसमक्ष अनुरोध गरी प्रभावकारी रुपमा परिचालन गर्नु पर्नेछ।
- (३) महामारी रोकथाम तथा सङ्क्रामक रोग नियन्त्रण सम्बन्धि अन्य ब्यवस्था प्रचलित कानुन बमोजिम हुनेछ।

५०. सुर्ती, मदिरा तथा सुर्तीजन्य पदार्थको नियमन सम्बन्धि व्यवस्था : (१) सुर्ती तथा मदिराजन्य पदार्थ विक्री वितरणको लागि गाउँपालिका बाट छुट्टै अनुमति लिनु पर्नेछ ।

(२) खाद्य पदार्थ विक्री गर्ने पसलमा मदिरा तथा सुर्तीजन्य पदार्थ विक्री गर्न बन्देज लगाइनेछ ।

(३) सुर्ती, मदिरा र लागु पदार्थजन्य वस्तुको विक्री वितरण र प्रयोगमा नियन्त्रण गर्न गाउँपालिकाले निषेधित र खुला क्षेत्रहरु तोक्न सक्नेछ । विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, हाटबजार लगायत सार्वजनिक स्थलहरुको १०० मिटर भित्र धुम्रपान र मदिरापान निषेध गर्नेछ ।

(४) खाद्य पदार्थ सँगै सुर्ती, सुर्तीजन्य तथा मदिराजन्य पदार्थ विक्री वितरण गरेमा र निषेधित क्षेत्रमा धुम्रपान र मदिरा सेवन गरेमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

५१. सरसफाई कार्यक्रम तथा फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धि व्यवस्था:(१) गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखाले व्यक्तिगत, घरेलु तथा सामुदायिक सरसफाईका मापदण्ड तयार गरी प्रत्येक आर्थिक वर्षको पहिलो महिना भित्र कार्यपालिका बैठक बाट अनुमोदन गराउनु पर्नेछ ।

(२) यसरी अनुमोदन भएको मापदण्डलाई वडा कार्यालय र स्वास्थ्य संस्थाले पुरुष अभियानकर्ता र महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरु परिचालन गरी सबै घर परिवारमा वितरण गर्नेछन् ।

(३) घर निर्माण गर्दा शौचालयको फोहोर व्यवस्थापन गर्ने विधि र घरेलु फोहोर बिसर्जन गर्ने स्थानको अनिवार्य व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

(४) एक परिवारको शौचालय, ढल र फोहोरमैला व्यवस्थित नभएको कारण अर्को परिवारमा हानी नोक्सानी पर्न गएमा सो को क्षतिपूर्ति हानी पुऱ्याउने परिवारले तिर्नु पर्नेछ ।

(५) शहरी तथा अर्ध शहरी क्षेत्रमा निश्कासित फोहोरमैलाको उचित व्यवस्थापन गरी कम्पोष्ट मल बनाईएको अवस्थामा गाउँपालिकाले प्रोत्साहन रकम प्रदान गर्न सक्नेछ ।

५२. वातवरणीय प्रदुषण नियन्त्रण तथा न्यूनिकरण सम्बन्धि व्यवस्था:(१) उच्च ध्वनि प्रदुषणबाट उत्पन्न हुने स्वास्थ्य समस्या न्यूनिकरणका लागि राति १० (दश) बजे देखी बिहान ५ (पाँच) बजे सम्म गाउँपालिका क्षेत्र भित्रचर्को आवाजमा कुनै पनि उच्च ध्वनिजन्य सामग्रीहरु बजाउन गाउँपालिकाले पूर्णरूपमा रोक लगाउने छ । यदि कसैले यो नियमको अवज्ञा गरेमा प्रचलित कानून बमोजिम दण्ड सजाय हुनेछ ।

(२) जल, वायु, बिषादी र अन्य जैविक तथा रासायनिक पदार्थको प्रदुषणका कारण उत्पन्न हुने स्वास्थ्यसमस्यालाई न्यूनिकरण गर्न गाउँपालिकाले आवश्यक नियम बनाई लागु गर्नेछ ।

परिच्छेद-११

बिबिध

५३. सुरक्षित क्षेत्र कायम गर्नुपर्ने सम्बन्धि: (१) स्वास्थ्य संस्थामा स्वतन्त्र र भय रहित रूपमा उपचार तथा सेवा पाउने वातावरण सृजना गर्न तथा कुनै पनि किसिमको अवाञ्छित क्रियाकलाप हुन नदिने गरी सुरक्षित क्षेत्र कायम गर्नु सबैको कर्तव्य हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सुरक्षित क्षेत्र कायम गर्दा स्वास्थ्य संस्थाले पालना गर्नुपर्ने शर्त तथा मापदण्ड तोकिए बमोजिम हुनेछन् ।

(३) कुनैपनि स्वास्थ्य संस्थामा उपचार तथा सेवामा लिङ्ग, धर्म, वर्ण, जात, वर्ग, आदीको आधारमा भेदभाव एवं दुर्व्यवहार दण्डनीय हुनेछ, भए गरेको पाइएमा प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही हुनेछ ।

(४) कुनैपनि स्वास्थ्य संस्थामा उपचार तथा सेवा दिँदा सेवा लिनेको व्यक्तिगत गोपनीयताको हक सुरक्षित गराउनु सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था र कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीको कर्तव्य हुनेछ, व्यक्तिगत गोपनीयताको हक सुरक्षित नभएको वा कुनैपनि बहानामा अन्यथा भए गरेको पाइएमा प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही हुनेछ ।

५४. प्राइभेट मेडिकल कलेज, अध्ययन संस्थान र ठुला अस्पताल संचालनका लागि सिफारिस सम्बन्धि ब्यबस्था :

- (१) संघीय, प्रादेशिक मापदण्ड अनुरूप निजी स्तरमा मेडिकल कलेज तथा स्वास्थ्य अध्ययन संस्थान, अस्पताल वा निदान केन्द्र स्थापनाका लागि सम्बन्धित वडा र गाउँपालिका बाट सिफारिस लिनु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको सिफारिस लिँदा वातावरणीय प्रभाव अध्ययन गरी स्थानीय स्तरमा पर्ने नकारात्मक प्रभावहरुको न्युनिकरणका लागि कार्यक्रम र बजेट प्रस्ताव गरिएको हुनु पर्नेछ ।
- (३) सिफारिसका लागि गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनले तोके बमोजिमको राजश्व दस्तुर बुझाउनु पर्नेछ ।

५५. संघीय र प्रादेशिक अभियानलाई सघाउ पुऱ्याउनु पर्ने सम्बन्धि ब्यबस्था:

स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड पुरा गर्न संघिय तथा प्रदेश सरकारले सञ्चालन गरेको अभियानलाई सहयोग पुऱ्याउनु गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखाले समन्वय गर्नेछ ।

५६. अनुगमन र नियमन :- गाउँपालिकाको समग्र स्वास्थ्य सेवा तथा परम्परागत आमा समुह, धामी, भाँक्रि र आम्ची सेवाको अभिलेख अद्यावधिक गरी तिनिहरुको क्रियाकलापलाई स्वास्थ्य शाखाले अनुगमन र नियमन गर्नेछ । जसका लागि गाउँपालिकाले छुट्टै अनुगमन, मुल्याङ्कन तथा सुपरिवेक्षण सम्बन्धि नियम वा निर्देशिका बनाइ लागु गर्नेछ ।

५७. साभ्केदारी सम्बन्धमा :- गाउँपालिकाले आधारभुत तथा सरसफाई सेवा प्रदान गर्नका लागि अन्य सरकारी निकाय, निजि व्यवसायी, सामाजिक संघसंस्था, ट्रष्ट र व्यक्तिहरु संग विभिन्न कार्यका लागि साभ्केदारी गर्न सक्ने छ र तिनिहरुबाट औषधि, उपकरण, विशेषज्ञ सीपहरुको सहायता प्राप्त गर्न सक्नेछ ।

५८. प्रगति विवरण बुझाउनुपर्ने प्रदुषण (१) गाउँपालिकाको स्वामित्वका स्वास्थ्य संस्थाले माशिक, चौमाशिक अर्धवार्षिक तथा वार्षिक प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) निजी स्वामित्वका स्वास्थ्य संस्थाले वार्षिक प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) (२) मा जेसुकै उल्लेख भए पनि गाउँपालिकाले तथा सम्बन्धित निकायले माग गरेको अवस्थामा वा कुनैपनि समयमा तोकिएका विवरणहरु माग गर्ने निकायमा पेश गर्नु सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाको जिम्मेवारी हुनेछ ।

५९. दण्ड र सजाय:(१) कसैले सरकारी, समुदायिक, सार्वजनिक गुठीको स्वामित्वमा सञ्चालित स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य सेवा व्यवसायको सम्पति हिनामिना वा नोक्सान गरेमा त्यस्तो व्यक्तिलाई स्वास्थ्य समितिको सिफारिसमा कार्यपालिकाले बिगो असुल गरी बिगो बमोजिम जरिवाना गर्नसक्नेछ ।

(२) कसैले देहायका कार्य गरेमा, गर्न लगाएमा वा सो कार्य गर्न सहयोग पुऱ्याएमा त्यस्तो व्यक्तिलाई कसुरको मात्रा हेरी कानुनले तोके बमोजिमको दुख दिएमा, अमर्यादित कार्य गरेमा कानुन विपरितका कार्य गरेमा सजाय हुनेछ :

(क) उपचार सेवा र स्वास्थ्य सेवा संग सम्बन्धित विषयको व्यक्तिगत गोपनीयता भङ्ग गरेमा ।

(ख) स्वास्थ्य परीक्षण उपचार तथा सेवा दिँदा लापारवाही वा गैर जिम्मेवारीपूर्ण कार्य गरेमा ।

(ग) उपचारको क्रममा गलत नियत राखेमा ।

(३) गाउँपालिकाको तथा तोकिएको अधिकारीले गरेको सजायको आदेश उपर कानुन बमोजिम पुनरावेदन लाग्नेछ ।

६०. नियम बनाउने अधिकार :- (१) यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न गराउन कार्यपालिकाले आवश्यक व्यवस्थाहरु सहित स्वास्थ्य सेवा नियमावली बनाउन सक्नेछ ।

(२) यस ऐनको कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकाको स्वास्थ्य समितिले आवश्यक निर्देशिका तथा कार्यविधि बनाई लागु गर्न सक्नेछ ।

(३) कार्यपालिकाले समग्र स्वास्थ्य क्षेत्रको व्यवस्थापन वा कुनै स्वास्थ्य सम्बन्धि विशेष विषयलाई लिएर निर्देशन जारी गर्न सक्नेछ ।

६१. संक्रमणकालीन व्यवस्था :- यस ऐनले तोकिएको तथा तोकिए बमोजिम हुने भनि व्यवस्था गरेको काम नियमावली नआएसम्म कार्यपालिकाले गर्न सक्नेछ ।

६२. बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार :- यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न कुनै बाधा अड्काउ परेमा कार्यपालिकाले त्यस्तो बाधा अड्काउ फुकाउन वा हटाउन आदेश जारी गर्न सक्नेछ ।

६३. बचाउ र लागु नहुने :- (१) यो ऐन र अन्तर्गत बनेका नियमावलीमा लेखिएजति कुरामा सोही बमोजिम र अन्य विषयमा प्रचलित कानुन बमोजिम हुनेछ ।

(२) संघिय र प्रादेशिक कानुनसंग बाझिन गएमा यस ऐनका दफा र उपदफाहरु बाझिएको हदसम्म स्वतः खारेज हुनेछ ।

६४. यसै अनुसार हुने :-(१) यस अधि भए गरेका काम कारवाहीहरु यसै ऐन अनुसार भएको मानिनेछ ।

(२) यस अधि कानुन बमोजिम नियुक्त स्वास्थ्यकर्मी, कर्मचारी स्वयम सेवक हरुलाई नेपाल सरकारले दिइदै आएको सुविधामा कुनै किसिमको कटौती गरिने छैन, तर यो व्यवस्थाले कानुन बमोजिम दण्ड, सजाय कार्यवाही गर्न बाधा पर्ने छैन ।

आज्ञाले,
कासी प्रसाद पंगेनी
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत